

МУЗАКИРӘ ДАВАМ ЕДИР

Тарын имканлары

ХАЛГ чалгы алотлоримиз арасында көзәл сөс тембринә, зәнкин бәдин-техники имканларына көрә сечилән тар Јарандыгы вахтдан индијә кими бир чох мөрһәләләр көчмиш, классик ифачылыгы әи'әнәләримизә хәләл көтирмәзиншидир. Вир вахтлар Јалныз ханәндәләри мұшајәт едән тар инди өлкәмини бојук симфоник оркестрләрини, мәшһур академик коллективләрини тәркибиндә сәсләнәр, сәнәт Јарышларындан үзүг чыхыр.

Халид Гәдировун «Әдәбијат вә инчәсәнәт» гәзәтинин 19 декабр 1986-чы ил тарихли нөмрәсиндә дәрч олунан «Јәнә тарын тәдриси һаггында» сөрләвһәли мәғаләсини охујуб бир ифачы-мүәллим кими фикримиз билдирмәјә еhtiјач дудум.

Мәғалә мүәллифинин илк төклифи будур ки, «метсо-сопрано» ачарыны «каман» ачары илә өзә едәк. Ахы, тарын «метсо-сопрано» ачарыны Үә-јир һачыбојов мүәјјәләшдириб, өзү дә һаҗыһәләклик!

Мән ушагылгдан бу сәнәтә баглыјам. Вир ифачы тарән кими, үзүн илләр консерваторијадә тарын тәдриси илә мәшгул олан бир мүәллим кими демәк истәјирәм ки, әслиндә бу идеја тәә дејил. Һәлә әллинчи илләрин әввәлләриндә консерваторијанын бәстәкарлыгы сифиндә белә бир төклиф ортаја атылыб. Лакин өзүгә доғрултмајыб. Чүнки Ү. һачыбојов «метсо-сопрано»ну тарын бојуна елә бичиб ки, о, Јалныз бу ачардә өз гүдрәтини, инчәликләрини бүтәвлүклә нүмајиш етирә билир. О ки галды «каман» ачарындан истифадә мөсәләсинә, кими әлини тутан вар?! Онсуз да бу ачардан лазым коләндә бәһрәләнирик. Чох ачардан истифадә едә билмәк тарәнин мәһәрәтидир.

Х. Гәдиров Јазыр: «Тары дәрәд мұхтәлиф сәсдә дејил, ону дикәр мусиги алотләри кими вәһид көкдә сахламалы».

Вир даһа хатырлатмағ истәјирәм ки, тар биринчи нөвбәдә муғамларымыза һојат вермәк үчүн Јаранан алотдир. Ону контрабас, скрипка вә виолончел кими данм ејни көкдә сахламағ һеч бир мәнтиғ сымыр. Мүәллиф өзү дә көзәл билир ки, контрабас, скрипка вә виолончел синифләриндә муғамларымыз тәдрис олунур. Вәс нәјә көрә тары да һәмни алотләр кими бир көкдә сахламалы? Вуну демәк кифәјәт едәр ки, әкәср муғамларымыз «си» көкүндә чалынар. Һәлә ону демәрик ки, «до» көкүнә сийләр тәб көтирмир, тәә-тәә гырылыр, тарәни хәндә вә диалогичи гаршысында үзүгә едир. Бу, бир јана, «до» көкүндә хәндәјә «Орта маһур», «Чаһаркаһ», «Шаһназ», «Шур» муғамларыны охутдурмағ да мүзкүн олмур.

«Си» көкү муғамлар үчүн, шәксиз ки, әвәәлуиһәзәр. Вир дә ахы, нот әсәрләрини

чаландә тарын «до» үстүндә көкләримәсини ким билдир ки?! Башга сәзлә, көк дејишмәјин нәји чәтиндир?! Тәдрис заманы шакирдә тар көләмәји әјрәтмәк Јохса проблемә чәврилиб?!

Х. Гәдировун тарын IV «сол» симини (бүтүн муғамлардә истифадә олунан әвәә-едилмәз сими) «до» көк симини Јанына салыб бәс сәсләри артырмағ төклифи дә Јеһи дејил. Тохминә 50 ил буңдан әвәәл муғам ифачылыгында вә тәдрисиндә бојук хидмәтләри олан Мансур Мансуров да һәмни фикрә колмыш, бу идеја әјани шәккидә Јохләнилмыш, Ү. һачыбојов вә дикәр сәнәткарлар тәрәфиндән бәјәнилмәмишидир.

О вахт Јахшы олар ки, бојук октаваның сол симини әјрыча сахлајағ вә Јериндә тәрәптәјәк. Тохминә 50—60 ил әвәәл тарын икинчи октавасындакы дөш тахтамың скрипкадакы кими эил режистрә тәрәф кенишләндирәмәк әләвә пәрдәләр гојуб чалмышлар ки, бу дә өзүгә доғрултмамышдыр. Тардә е'чәзкар сәсләр әјадан пәрдәләр өзүгә бөсдир. Әсл мәһәрәт чалмағдә, бу сәсләри тарын үрәјиндән чыхармағадыр.

«Үчәнли тарлары дәрәд-симлиләрдә әвәә етмәк» төклифи дә әсәсмәз көрүнүр. Бу симләрин һәр бириндән әјря-әјрылыгыда, һәм дә лазым олан мәғамдә һәмсыыңдан хәрәкәдә олунур. Онсуз да корәкдә вә тарын голуида һөдәз сыхлыгы вар. Үстәрлик бураја «ми» зәнк симини әләвә етмәјә еhtiјач Јохдур. Мәвчуд «сол» вә «до» зәнк симләриндән төкчә чалгы заманы истифадә олунмур, һәм дә тарын көкүнү тарразлајыр, зәнкин штрихләр, чаларлар, бармағлар вурмаға көмәк едир, сәс палитрасымы зәнкиләндирир. Чүнки тарын симметрик һисәләри, һармоник өлчүләри вар, һансы һисәни дејишдирәсән тарын аһәнки, тембри мүтләг дејишәчәк.

Јени форма модификасија-ларына ујмағ әәрәрли јолдур. Тарын башыны китара башы илә комбинәсија етмәк, көкләри дејишдирмәк, она лүзүмсуз сәсләр әләвә етмәк, ону ајағ үстә дуруб чалмағ ифачылыгы тәрәггијә Јох, тәиәзүлә апарыр. Вуну әвәәзинә биз классик муғамларымыз дүзкүн чалмалы, Гәрби Аврәпа классикасының, рус, совет, елдәчә дә Азәрбајҗан бәстәкарларының әсәрләрини естәлыгә интәрпретәсија етмәли, бир сәзлә, тарын гүдрәтини бүтүн дүнјаја көстәрмәлијик.

Јери кәлмишкән бир һашијә чыхмағ истәјирәм. Вир нечә ил буңдан әвәәл көркәмлик мүғәниниз Рәшид Вәһбүдовла Исвечрәдә гастрол сәфориндәјидик. Концертдән сонра Исвечрә консерваторијасының профессору мондән чалдығым әсәрләрини нотларыны етәди. Мән Мотсарт вә Монтанини әсәрләрини она верәндә көтүрмәди. Сән демә, профессор

«Орта маһур» муғамының нотуну истәјирмиш. Мән Исвечрә мусигичисинә муғамларыни нотсуз чалыңдығыны, нотсуз Јашадығыны ивәһ едәндә профессор һејрәтә кәлди. «Белә көвәд мусиги алоты, белә мусиги Јаддашы вә муғамлары олан халғ кошбәхтир», — деди.

Тар чалгымызын мәһәви Јаддаш тарыхидир. Мусиги мәдәнијәтимизин инкишафында мұстәснә әһәмијәти олан бу алотын ачылмашы имканларыны ифачылыгыда ахтармағ лазымдыр.

Рәшид ГУЛИЈЕВ,
Азәрбајҗан ССР әмәкдәр артисти, Ү. һачыбојов адына Азәрбајҗан Дәвләт Консерваторијасының доценты.